

Міщук Ірина Сергіївна
к.е.н., доцент
Житомирський державний
університет ім. Івана Франка
Україна, м. Житомир

ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ РЕФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

The economic mechanism constituents of natural management and environment protection activity are considered. Basic shortcomings economic mechanism is determined. Grounded necessity of improvement economical and organizational mechanisms of natural management and environment protection activity is substantiated.

Безоплатність загального і платність спеціального використання природних ресурсів як принцип права природокористування закріплені в статті 3 Закону «Про охорону навколишнього природного середовища». За радянських часів усі види природокористування здійснювалися на засадах безплатності, що сприяло виробленню ставлення до природних ресурсів як до нескінченно поновлюваних, невичерпних, таких, що не мають реальної вартості. Усе це не сприяло дбайливому, раціональному ставленню до використання природних багатств. Підтвердивши безоплатність всіх форм загального природокористування, метою якого є задоволення життєво необхідних потреб людей, законодавство про охорону навколишнього природного середовища запровадило механізм платності практично всіх видів спеціального природокористування, що здійснюється в господарських цілях, як правило, для отримання прибутку. Одним із численних нововведень Податкового кодексу України, в редакції від 2013 року, є прихід загальнодержавного екологічного податку на заміну колишньому збору за забруднення навколишнього природного середовища.

Екологічний податок є заходом з обмеженою ефективністю, тому що платити податок найчастіше вигідніше, ніж вводити нове дороге обладнання. Разом з цим, збільшення ставок податку негативно позначиться на підприємствах, більшість з яких і без цього «несуть» на собі важкий податковий тягар. З іншого боку, подальше зниження реальних ставок екологічного податку може призвести (а в окремих випадках уже призвело) до того, що безкоштовність природних ресурсів призведе до їхньої повної деградації. Необхідно шукати консенсус, що дозволяє підвищувати ставки екологічного податку до рівня, який компенсує екологічні збитки, та зіставляє це підвищення з динамікою інфляційних і загальноекономічних процесів в країні.

В Україні, існуюча ситуація того, що будучи основою економіки, природні ресурси практично не мали вартісної оцінки, призвела до формування «марнотратної» економіки. Промислові й сільськогосподарські підприємства фактично безгосподарно використовували й зараз використовують засоби виробництва природного походження, несучи при цьому мінімальні витрати у вигляді незначних екологічних платежів.

В науковій практиці відомі три основні підходи до оцінки природних ресурсів: витратний, рентний і змішаний. Наразі є необхідність використання усіх трьох методів оцінки: витратного – для встановлення вартості природного ресурсу, рентного – для його економічної оцінки, змішаного – для визначення ціни й встановлення плати за його використання. В останні роки в наукових працях домінує рентна концепція оцінки природних ресурсів. Однак на практиці переважає витратний підхід. Обумовлене це об'єктивними складностями у визначенні кінцевих витрат (відсутністю статистичної інформації, природними відмінностями природних ресурсів і ін.). Необхідно усунути невідповідність між теорією й практикою оцінки за рахунок пов'язування процесів удосконалювання методичних підходів із загальними процесами реформування природокористування.

Неможливість економічної науки при нинішньому рівні розвитку визначити всі види натурального збитку в грошовому виразі, відсутність системи комплексної вартісної оцінки природних ресурсів підривають основу економічного механізму природокористування - принцип платності.

Знижують ефективність дії механізму природокористування й існуючі в державі ціни на послуги, що надаються очисними спорудами, які не дозволяють покрити витрати на утримання останніх. Це збільшує й без того численні екологічні проблеми, пов'язані з високим рівнем урбанізації й концентрації. Особливо гостро це питання постає в сфері комунальних послуг. Адже населення фактично не покриває витрат, пов'язаних з утилізацією відходів. У результаті:

- місцеві адміністрації змушено витрачати додаткові кошти на покриття витрат підприємств-утилізаторів. Але ж ці кошти можуть бути спрямовані на цілий ряд інших заходів, пов'язаних з охороною навколишнього середовища й раціональним використанням природних ресурсів;

- недостатність фінансових ресурсів не дає можливості обновляти й модернізувати очисні споруди, що приводить до їхнього морального й фізичного зношування, зниження ефективності процесів очищення;

- знижується зацікавленість до скорочення кількості відходів. Однак, як і у випадку із платежами за видобуток природних ресурсів і викидами, скидання забруднюючих речовин, підвищення рівня платежів повинне бути відповідно до динаміки економічного розвитку і рівня доходів населення.

Оцінюючи динаміку нинішньої правової бази України в сфері природокористування, необхідно відзначити, що за останнє десятиліття, вона значно розширилася, і в першу чергу за рахунок впровадження основ економічного стимулювання. У ряді законодавчих актів у нашій країні вже передбачені конкретні заходи, покликані забезпечити економічну зацікавленість товаровиробників у поліпшенні стану навколишнього середовища, більш ефективним використанням природних ресурсів.

До таких заходів можна, у першу чергу, віднести податкові пільги, що надаються підприємствам, які здійснюють природоохоронні заходи. Мова, насамперед, іде про вилучення певних об'єктів з оподаткування, податковому кредиті, звільненні від сплати окремих категорій платників і т.д. Зокрема значні економічні пільги отримали згідно із законодавством заповідники, заказники, національні парки. Податкові пільги дозволяють підприємствам збільшити асигнування на охорону навколишнього середовища й раціональне використання природних ресурсів.

Разом з тим нестабільність економічної ситуації в країні та постійне зростання бюджетного дефіциту не можуть сприяти ефективному здійсненню заходів стимулюючих процес раціонального природокористування. Обсяг коштів, що залучаються для цієї мети, залежить від ефективності економічних стимулів, що спонукають вкладати гроші в охорону природи. А такі стимули повинні бути вироблені державою, тому що зниження частки централізованих коштів у джерелах фінансування природоохоронних заходів повинне бути компенсоване підвищенням зацікавленості підприємств у вкладенні власних коштів у цей вид діяльності. При цьому слід урахувати, що підприємства, що перебувають у важкому економічному становищі, як правило, не стимулюють процес проведення необхідних природоохоронних заходів, оскільки останні вимагають додаткових матеріально-технічних, фінансових і трудових ресурсів. Крім того, вкладення коштів у цю сферу не дає швидкої віддачі, обумовлюючи тим самим необхідність надання певної економічної зацікавленості.

Економічні методи повинні, насамперед, стимулювати суб'єкти господарювання, шляхом створення в них істотної матеріальної зацікавленості в оптимізації процесів в сфері природокористування. Екологічні платежі повинні повністю покривати збиток, що завдається навколишньому середовищу в ході здійснення виробничо-господарської діяльності. Однак необхідно враховувати баланс у системі екологічних платежів і економічної ситуації в країні - ріст платежів повинен бути визначений не тільки прагненням компенсувати збиток, але й фінансовим станом суб'єктів господарювання.

Список використаних джерел:

1. Екосередовище і сучасність. Т 5. Управління екосередовищем в умовах регіоналізації: Монографія / С.І. Дорогонцов, М.А. Хвесик, Л.М. Горбач, П.П. Пастушенко – К.: Кондор, 2006. – 446 с.
2. Мандрик В. О. Новий екологічний податок в Україні: стан і напрями удосконалення / В. О. Мандрик, У. П. Новак // Збірник науково-технічних праць. – 2011. – Вип. 21.9.
3. Новицька Н. В. Дослідження регулюючої функції збору за забруднення НПС як інструменту екологізації національної економіки України / Н. В. Новицька // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право) – 2011. – С. 187–194.